

Activități nemilitare ale Organizației Tratatului Atlanticului de Nord: repere teoretico-metodologice și politico-juridice

Victor JUC,
doctor habilitat în politologie, conferențiar universitar,
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice
al Academiei de Științe a Moldovei
Silvia MÎTCU,
competitoare, Institutul Integrare Europeană
și Științe Politice al Academiei de Științe a Moldovei

SUMMARY

The institutionalization and the expansion of non-military activities conducted by the North Atlantic Treaty Organization are examined in the article. The range of such policies including the political, economic, social, technical, scientific, ecological and humanitarian expanded especially after the Cold War which found reflection in the three Strategic Concepts from 1991, 1999 and 2010. The Republic of Moldova cooperation processes involved in the Partnership for Peace program, which it signed on 16 March 1994, refer to developing non-military projects especially in the field of environmental protection and scientific research.

Extinderea procesului de instituționalizare a organizațiilor internaționale guvernamentale ține de perioada postbelică, reflectând aspirațiile statelor către cooperare multilaterală și urmărind rezolvarea prin eforturi comune a unor probleme de importanță strategică precum asigurarea securității naționale, edificarea statului de drept sau angajarea cooperării comercial-economice. Prin valorificarea acestor angajamente, organizațiile internaționale guvernamentale și-au consolidat prezența și ponderea pe arena mondială, devenind, alături de corporațiile transnaționale, cei mai importanți actori nestatali și remodelând mecanismul de exercitare a cooperării internaționale, în sensul că a înlocuit alianțele. Nu este întâmplător, în această ordine de idei, că în accepția neoliberalismului (R. Keohane, J. Nye), instituțiile internaționale reprezintă mecanismul cel mai important de realizare a cooperării interstatale, iar neorealiștii (K. Waltz) recunosc existența organizațiilor internaționale guvernamentale în calitate de actori, chiar dacă având statut secundar. S. Guzzini consideră

că, atribuind instituțiilor statutul de actor relevant, R. Keohane și J. Nye au lărgit agenda de cercetare a științei relațiilor internaționale și, în același timp, arealul de exprimare practică a acestora. De fapt, neoliberalii „au punctat asupra unor transformări în structura actorilor și unor procese din cadrul relațiilor internaționale, [...] date fiind extinderea numărului agenților pe contul instituțiilor, abordate ca mecanisme de cooperare, precum și apariția unor fenomene sub formă de norme și procese, cum ar fi regimurile internaționale”, [1, p. 59] ai căror promotori au fost menționații exegeți ai neoliberalismului, dar și realistul St. Krasner. Într-o lume interdependentă, susțin J. Goldstein și J. Pevehouse, care vin cu argumente cantitativiste, „mai mult ca oricând relațiile internaționale s-au extins dincolo de interacțiunile guvernelor naționale”, [2, p. 44] raliindu-se la aserțiunea acceptată de majoritatea covârșitoare atât a cercetătorilor, cât și a decidenților: numărul și ponderea pe arena mondială a organizațiilor internaționale guvernamentale au sporit esențial.

Însă această supoziție n-a devenit general acceptată, mai ales în mediul academic, exegeții demersului realist, cum ar fi J. Mersheimer, invocă „falsa promisiune a instituțiilor internaționale” de a fi „o cauză importantă a păcii” pe motivul că „dețin un rol marginal” și deci nu se dovedesc a fi în măsură să modifice preferințele și, implicit, comportamentul statelor. El definește instituțiile ca fiind „un set de reguli ce stipulează modalitățile prin care statele ar trebui să coopereze și să concluzeze mutual.” [3, p. 581, 583] Pentru a fi mai convingător, cu predilecție în polemica îndreptată împotriva teoriilor instituționaliste (instituționalismul liberal, securitatea colectivă și teoria critică, pe care, în accepția noastră, puțin fondat le unește într-un singur „corp teoretic instituționalist”), pentru a fi mai explicit, J. Mersheimer face apel la unele elaborări în materie precum a lui St. Krasner, care susține că regulile sunt negociate de către state și implică standarde de comportament definite ca drepturi și obligații; ale lui J. Ruggie, potrivit căruia, regulile sunt, de obicei, oficializate în cadrul unor acorduri internaționale și se concretizează în organizații cu personal și buget proprii, organizațiile internaționale fiind instituțiile publice, înființate prin cooperarea a două sau mai multe state; ale lui Ch. Lipson, în a cărei opinie, instituțiile necesită cooperarea descentralizată a statelor suverane, fără un mecanism eficient de comandă.

Este de notat că J. Mersheimer subestimează rolul instituțiilor internaționale pe motivul convingerii sale că acestea nu reușesc a fi în măsură să promoveze pacea și „nu reprezintă o formă de guvernare mondială”, deoarece „nu organizațiile formale constrâng statele”, ci, din contra, entitățile statale „trebuie să aleagă respectarea regulilor pe care le-au creat”. În același timp, el nu poate să nege existența cooperării, chiar dacă interstatală, realizată într-o lume în esență competitivă și atribuind instituțiilor rolul marginal. Instituționaliștii, din contra, atribuie cooperării, în special dimensiunii economice și de mediu, rolul de factori determinanți în reducerea posibilității războiului, reluând în asemenea manieră aserțiunile precursorilor idealști din perioadele anteb-

lică și interbelică – N. Angell, J. Hobson sau A. Zimmern. Prin urmare, problema actorilor internaționali (statele – agent principal, instituțiile – marginal, în cadrul realismului; statele – entitate principală în politica mondială, instituțiile – variabilă independentă, potrivit neoliberalismului) a contribuit la extinderea câmpului de cercetare științifică, domeniului păcii și securității, caracterului politic, interstatal îngust al relațiilor internaționale adăugându-se dimensiunile nonpolitice și nonmilitare.

În ordinea de idei reliefată, respectând atât exigențele de natură științifică, dar și cu caracter politico-juridic, precizăm că există diferență structurală între termenii „instituții internaționale” și „organizații internaționale guvernamentale”, primul fiind mai larg prin conținut și îl include pe cel de-al doilea, dar și alte forme de cooperare multilaterală ca: structuri supranaționale (Uniunea Europeană), mecanisme multilaterale de consultații (Cooperarea Economică Asiatico-Pacifcă), regimuri internaționale. Însă R. Keohane și J. Nye, dar nu numai ei, folosind termenul „instituții internaționale,” i-au imprimat cu precădere conotația de „organizații internaționale guvernamentale,” care formalizează „regimuri internaționale,” în sensul că elaborează principii, norme și reguli menite să modeleze comportamentul actorilor statali și să angajeze cooperarea multilaterală. Notăm că Ch. Zorgbibe, citat de P. Țigankov, determinând trăsăturile definitorii ale organizațiilor internaționale guvernamentale, insistă asupra voinței politice către cooperare, fixată în documentele constituante, precum și asupra autonomiei competențelor și deciziilor adoptate. [4, p. 178] În același context de supoziții P. de Senarclens susține că având în calitate de fondatori guvernele statelor și formând alături de actorul statal fundamentele instituționale ale ordinii mondiale, „organizațiile internaționale dispun de autonomie în raport cu forțele politice care le constituie,” ele reprezentând „adevărate poluri de autoritate.” [5, p. 128, 135]

Evoluțiile evenimentelor în perioadele imediate după încheierea conflagrațiilor de proporții denotă că, urmărind să preîntâmpine eventualitatea repetării lor și să forma-

lizeze regimuri de securitate și cooperare, marile puteri ale timpului instituționalizează structuri internaționale de acțiuni în comun – Sfânta Alianță, Liga Națiunilor sau Organizația Națiunilor Unite. Aceste structuri sunt de nivel global (în cazul Sfintei Alianțe trebuie de ținut cont de europocentrismul relațiilor internaționale) și de caracter politico-militar, exceptând Organizația Națiunilor Unite universalismului legiferat programatic (în cazul Ligii Națiunilor acțiunile de codificare și de formalizare a cooperării bi- și multilaterale, adică dimensiunea juridică a activității, erau îndreptate spre asigurarea și realizarea securității colective). Însă în perioada post-belică procesul de formare a organizațiilor internaționale guvernamentale s-a extins esențial și s-a diversificat prin caracter, instituționalizarea acestor entități reflecta necesitățile în amplificare de inițiere a cooperării interstatuale pe domenii sectoriale la nivel regional.

Una dintre aceste structuri este Organizația Tratatului Atlanticului de Nord, fondată la 04 aprilie 1949 prin Acordul de la Washington. Alianța Nord-Atlantică este o structură cu caracter politico-militar și de nivel inter-regional, al cărei obiectiv constă în asigurarea libertății și securității statelor-membre, „principiul fundamental care se află la baza Organizației este angajamentul comun față de cooperarea mutuală, axat pe individualitatea securității lor.” [6] Este important de precizat că Tratatul de la Washington nu conține prevederi cu privire la cooperarea în domenii nemilitare, însă nu este mai puțin adevărat că asigurarea libertății și securității statelor-membre presupunea aplicarea metodelor nu numai militare, dar, mai ales, celor politice. Totuși este de notat că art. 2 al Tratatului conține o supoziție care se referă la dimensiunea a treia a activității Alianței, cea nemilitară, statele-membre fiind chemate să asigure „stabilitatea și bunăstarea regiunii Atlanticului de Nord,” „cooperarea economică” și să înlăture „diferențele economice.” [7] Anume această stipulare, mai degrabă complementară, este considerată că legiferează statutar cooperarea în domeniile nepolitic și nemilitar. Considerăm că această stipulare indirectă este de relevanță redusă pentru

angajarea cooperării pe dimensiunea a treia din cauza politicilor pe care Alianța le-a inițiat și le dezvoltă au primit consistență în alte domenii, știința și ecologia, iar prevederile din art. 2 al Tratatului constituant se dovedesc a fi, mai degrabă, un apel și o pledoarie, cu atât mai mult cu cât în anii '50 ai secolului trecut au fost instituționalizate cele trei comunități europene.

Extinderea domeniilor de interes comun prin inițierea cooperării nemilitare în sensul deplin al cuvântului ține de jumătatea a doua a anilor '50, în calitate de punct de pornire servind crearea prin decizia Consiliului Nord-Atlantic a așa-numitului „Comitet al celor trei înțelepți”, abilitat cu prezentarea expertizei privind „căile și mijloacele prin care să se extindă cooperarea în domeniile nemilitare și să se consolideze unitatea în cadrul comunității atlantice.” [8] Comitetul celor trei incluzând miniștri ai afacerilor externe ai Norvegiei, Italiei și Canadei, H. Lange, G. Martino și, respectiv, L. Pearson, asistați de reprezentanții marilor puteri din cadrul Alianței, Statele Unite, Marea Britanie și Franța, au prezentat, potrivit estimărilor, „rezultate utile”, care demonstau „nivelul înalt de maturitate și solidaritate” al N.A.T.O., dat fiind că „pentru prima dată necesitățile militare, capacitățile economice și limitările politice urmau să fie analizate împreună pentru a putea elabora strategii corespunzătoare”. Recomandările prezentate vizau următoarele: consolidarea unității atlantice nu poate fi realizată numai prin dimensiunea militară și deci se impune extinderea sferelor de activitate a Alianței prin trecerea graduală spre cooperare multilaterală – politică, economică, culturală și informațională.

De fapt, reconceptualizarea politicilor Alianței prin formalizarea cooperării nemilitare a fost determinată nu numai de raționamente de factură internă, ci și de sorginte internațională, provenită din „încălzirea” globală a relațiilor dintre cele două sisteme în jumătatea a doua a anilor '50. Temerile se refereau la posibilitatea pierderii de către Organizație a actualității în condițiile dispariției conflictului dintre cele două sisteme, importantă fiind racordarea activităților la realitățile timpului și deci prelungirea funcționalității.

Această supoziție avansată și promovată de mai mulți oameni politici și cercetători științifici este plauzibilă și poate fi verificată documentar, inclusiv prin raportul comitetului sus-numit, însă alt raționament, la fel de relevant în accepția noastră, ar fi că în urma formării celor trei comunități europene, iar ceva mai înainte – și a Consiliului Europei, domeniile *știința și ocrotirea mediului înconjurător* au rămas neacoperite, mai ales, în contextul în care Alianța dispunea de resurse financiare suficiente.

Prin urmare, luând act de evoluția globală în ansamblu și având ca suport de referință realitățile noi, în cadrul Alianței se conștientiza că securitatea nu se reduce în exclusivitate la componenta militară, care, potrivit lui A. Wolfers, este justificată numai în condiții de criză și războaie, dar include și alte dimensiuni și este oportun de a extinde sferile de cooperare, incluzând mai multe domenii. Trebuie de precizat însă că cercetările științifice erau canalizate cu predilecție pe aspectele ce vizau securitatea și apărarea, deoarece cursa înarmărilor se afla în plină desfășurare și, în general, conflictul dintre cele două sisteme n-a fost tranșat, în timpul războiului rece, producându-se periodic alternanța între destindere și tensionare a relațiilor internaționale. Investigațiile științifice comportau preponderent valențe aplicative, urmărindu-se, de exemplu, consolidarea capacităților militaro-industriale sau folosirea rațională a resurselor energetice, dar, nu este mai puțin adevărat, ele contribuiau la dezvoltarea științei în ansamblu, mai ales în contextul că se organizau frecvent foruri științifice cu o participare largă.

Astfel, în 1957, a fost inițiat Programul științific al organizației, care urmărea promovarea unor proiecte de cooperare în vederea stimulării schimburilor internaționale și maximalizării beneficiilor obținute de pe urma resurselor naționale alocate pentru cercetare. Un an mai târziu, în 1958, a fost format Comitetul științific, el fiind abilitat cu prerogativele „identificării direcțiilor strategice ale investigațiilor științifice și monitorizării proceselor de implementare a programelor de cercetare.” [9] Formalizarea dimensiunii de cercetare științifică și instituționalizarea

subdiviziunii respective reprezintă acțiuni concrete provenite de pe urma valorificării propunerilor ce se conțineau în raportul menționat, însă în plan general se recomanda diversificarea direcțiilor de activitate în comun, ele reducându-se în ultimă instanță la următoarele:

a) în aspect politic: oportunitatea desfășurării consultațiilor preliminare între părți pe marginea deciziilor care urmează să fie adoptate la nivel național, ordine care va permite elaborarea și promovarea politicilor externe, de securitate și de apărare comune tuturor statelor-membre;

b) în domeniul economic: stimularea cooperării economice între statele-membre în aspectele care vizează securitatea și apărarea, cum ar fi transparența adoptării bugetului militar, adică se excludea managementul direct al programelor economice sau dublarea funcțiilor unor organizații internaționale de profil și se canaliza pe politici sectoriale concrete;

c) de factură cultural-educatională: inițierea programelor de studii și de schimb de experiență prin oferirea de burse și granturi, organizarea seminarelor și conferințelor, facilitarea contactelor dintre oameni în cadrul comunității nord-atlantice;

d) în sfera informațională: acordarea funcțiilor de coordonare a activității serviciilor naționale de informare în masă în vederea familiarizării corecte a opiniei publice cu politicile promovate de Alianță și formării viziunii comune asupra evenimentelor ce au loc (subliniem, în condițiile războiului rece, în cadrul căruia luptei ideologice i-a revenit un rol de marcă).

Am insistat asupra Raportului din 1956 din cauza relevanței pe care a avut-o în angajarea cooperării nemilitare în cadrul Alianței și solicitărilor de a „aprofunda practicile de consultări deschise și oportune,” după cum declara ministrul belgian al afacerilor externe P. Harmel într-un alt raport, prezentat un deceniu mai târziu. Chiar dacă prevederile ce le conține n-au fost respectate întotdeauna, semnificația lui conceptuală și aplicativă este esențială: în plan conceptual-teoretic, școala de la Copenhaga a fundamentat la începutul anilor '90 ai secolului trecut cinci dimensiuni

ale securității naționale, reflectând asumptiile în amplificare despre extinderea cadrului securității pe contul altor componente, iar în aspect practic Declarația șefilor de state și guverne de la Londra din 1990 solicita ca securitatea și stabilitatea să nu fie abordată numai în contextul aspectelor militare, [10] fiind oportună adaptarea Alianței la realitățile noi.

Incontestabil este însă că, în condițiile războiului rece, preocupările pentru asigurarea dimensiunii militare au deținut întâietatea, altfel nu putea fi din cauza prezenței potențialului adversarilor la adresa securității naționale a statelor-membre și a securității internaționale în ansamblu. Este necesar de specificat totuși că această interdependență nu presupune expres o conexiune direct proporțională, după cum se menționează în literatura de specialitate, diminuarea amenințărilor militare – intensificarea cooperării nemilitare și viceversa: aspectele nemilitare au fost și rămân secundare și determinate în raport cu dimensiunea militară a securității și apărării, însă gradul de atenție care li se acordă este diferit de la o perioadă la alta.

Încheierea conflației bipolare, autodizolvarea Organizației Tratatului de la Varșovia n-au putut să nu influențeze nu numai asupra politicilor Alianței Nord-Atlantice, dar și a destinului ei, J. Mersheimer, de exemplu, subliniind în această ordine de idei că N.A.T.O. „nu poate rămâne la fel ca în timpul Războiului Rece.” [11, p. 588] Bineînțeles că nu au existat mai multe voci care să se pronunțe pentru ca Organizația Nord-Atlantică să procedeze în mod similar, însă N.A.T.O. a reușit să se adapteze la realitățile postrăzboi rece, un factor edificator deloc neglijabil fiind activitățile în domeniile nemilitare, chiar dacă ponderea lor în transformarea globală într-o alianță de securitate și apărare nu se dovedește a fi determinant, rolul definitoriu în procesul transformator revine Concepției strategice a Alianței adoptate la Consiliul Atlanticului de Nord la Roma din 7-8 noiembrie 1991, care prevede că abordarea politică a securității primește o pondere în creștere, în contextul identificării soluțiilor crizelor impunându-se aplicarea metodelor politice, dar și de alt caracter: securitatea este fondată

pe factorii politici, economici, sociali, ecologici și de apărare, ea urmând să fie abordată în aspect structural și instituțional. [12] Procesul transformator structural-instituțional din perioada ce a urmat după încheierea războiului rece, susține O. Petrovici-Belkin, raliindu-se la supoziția lui J. Muravchik, a format suportul organizațiilor pentru dezvoltarea direcțiilor nemilitare de activitate a Alianței. O. Petrovici-Belkin include în procesul de schimbări structurale, întâi de toate, expansiunea teritorială prin extinderea Alianței spre Est, integrarea statelor noi producându-se nu numai în aspect militar, dar și în domeniul nemilitare, în special în sferile politică, economică și umanitară. Cât despre relațiile cu statele partenere, transformările structurale ce vizează politica nemilitară a Alianței s-au exprimat prin formarea unor instituții, cum ar fi Consiliul de Cooperare Nord-Atlantică sau Consiliul Parteneriatului pentru Pace, Dialogul mediteranean sau Inițiativa de la Istanbul: anume în cadrul acestor mecanisme de politică externă și-au găsit aprofundare și extindere aspectele nemilitare ale activității N.A.T.O. [13, p. 17] În acest context, conchide cercetătorul, aspectele nemilitare de activitate urmăreau, pe de o parte, crearea regimului de interconexiune și interdependență între statele-membre „vechi” și „noi”, ca ultimele să se integreze mai ușor, iar pe de alta, reducerea influenței internaționale a unor concurenți în spațiul Central și Sud-Est European, în special a Federației Ruse. Totodată, formarea în 1991 a Consiliului de Cooperare Nord-Atlantică, conceput în calitate de for de consultări și dialog politic multilateral, a contribuit la extinderea direcțiilor de cooperare, incluzând aspecte ce țin atât de securitate și apărare, cât și de sferile nemilitare de activitate, susținând promovarea reformelor și sporirea gradului de încredere în spațiul euroatlantic. De fapt, Consiliul a urmărit să implementeze prevederile Conceptului Strategic de la Roma (1990), care solicita ca Alianța să devină un for transnațional de consultări și dialog în problemele ce formează sferele sale de competență. Conceptul Strategic a conservat poziția dominantă a aspectelor politico-militare ale apărării, dar în timp a proclamat abordarea extinsă a se-

curității, care include trei elemente aflate în conexiune – dialogul, colaborarea și menținerea potențialului apărării colective.

Prin urmare, Conceptul a fost îndreptat spre reconceptualizarea și redimensionarea locului și rolului Alianței în cadrul arhitecturii de securitate internațională în reconfigurare, obiectivul strategic proclamat fiind nu menținerea existenței N.A.T.O., ci consolidarea influenței geopolitice, inclusiv prin intermediul mecanismelor nemilitare de acțiune, a căror pondere se afla în creștere. Alianța rămânea o structură defensivă, iar securitatea sa urma să fie abordată în context global, în interesele stabilității și contracarării amenințărilor și riscurilor atât de sorginte tradițională, dar mai ales celor netradiționale, în special terorismul. Totodată, sporirea importanței domeniilor nemilitare de activitate se explica prin imposibilitatea de a contracara amenințările și riscurile noi în exclusivitate prin metode militare, un rol de seamă fiind atribuit monitorizării și managementului crizelor, care presupune atât presiuni nemilitare, cât și aplicarea forței în numele asigurării securității și stabilității.

Pentru a valorifica obiectivele propuse, Alianța, potrivit lui L. Bumbacea care a sistematizat reflecțiile la acest subiect, a trebuit să întreprindă mai multe acțiuni, cum ar fi: modificarea concepției strategice, în sens de „ceea ce trebuie de făcut, în termeni suficient de flexibili, încât să asigure dezvoltarea direcțiilor de activitate militară, diplomatică, economică, psihologică sau de altă natură,” [14, p. 71] adică, adăugăm noi, să efectueze intervenții umanitare în afara spațiului euro-atlantic; extinderea teritorială prin integrarea statelor-membre din Europa Centrală și de Sud-Est, fiind aplicată politica „ușilor deschise” pentru aderare și lansate mai multe inițiative, la unele dintre care vom reveni; lărgirea diapazonului de activități pe contul sferelor nemilitare – politică, economică, tehnico-științifică, ecologică și umanitară, care devin prioritare și au primit amploare; universalizarea politicii Alianței, ordine care va conduce, conform supoziției lui A. Florea, la micșorarea ponderii mondiale a Organizației Națiunilor Unite, [15, p. 197] instrumentelor nemilitare fiindu-le preconizat

rolul edificator, în contextul că nu mai ocupă o poziție periferică și au primit o dezvoltare amplă.

Deja am subliniat că, urmărind să aprofundeze și să lărgască dialogul politic multilateral cu statele partenere, Alianța a inițiat mai multe programe, unul dintre care este Parteneriatul pentru Pace. Lansat la 10 ianuarie 1994 și cuprinzând treizeci de state, dintre care douăsprezece ce s-au integrat în Alianța Nord-Atlantică, Programul este îndreptat atât spre stabilirea relațiilor de apărare, cât și de factură nemilitară între statele participante, esența acestei inițiative constând în angajarea și promovarea dialogului individual între țările partenere și N.A.T.O., iar obiectivul strategic trasat vizează consolidarea securității și stabilității pe continentul european. În acest sens, Parteneriatul pentru Pace a devenit o componentă și o trăsătură esențială a arhitecturii postrăzboi rece de securitate europeană, urmărind fortificarea dimensiunii sale nemilitare prin susținerea proceselor de reformă în statele Central- și Est-Europene, inclusiv în Republica Moldova, care l-a semnat la 16 martie 1994. Obiectivele Parteneriatului se regăsesc în documentul-cadru și prevăd, printre altele: facilitarea transparenței în procesul de planificare a apărării naționale și a bugetului; asigurarea controlului democratic al forțelor de apărare; menținerea capacității și a disponibilității de a contribui la operațiunile întreprinse sub autoritatea O.N.U. și/sau responsabilitatea O.S.C.E. [16, p. 68] Statul care exprimă dorința de a se alătura Parteneriatului își asumă expres angajamentul politic de a contribui la „păstrarea societăților democratice și menținerea principiilor dreptului internațional,” de a îndeplini cu bună-credință obligațiunile din Carta O.N.U. și principiile Declarației Universale ale Drepturilor Omului, de a se abține de la amenințarea sau folosirea forței împotriva integrității teritoriale sau independenței politice ale oricărui stat, de a respecta frontierele existente, de a rezolva disputele prin mijloace pașnice și de a onora prevederile ce provin din Actul Final de la Helsinki și din documentele ulterioare ale C.S.C.E./O.S.C.E. Având în calitate de suport cerințele și prioritățile individuale,

respectând procedurile de afiliere, Alianța și fiecare țară în parte elaborează și aprobă un Program Individual de Parteneriat, prin care sunt trasate obiectivele generale și domeniile de cooperare, precum și activitățile care urmează a fi implementate. Aplicarea „principiului autodiferențierii este important, dat fiind faptul că se recunoaște că necesitățile și situațiile particulare ce se potrivesc cel mai bine” intereselor sale.

Este de notat că toate statele-membre ale Parteneriatului pentru Pace au devenit componente ale Consiliului Parteneriatului Euroatlantic, care a succedat în 1997 Consiliul de Cooperare Nord-Atlantică. Obiectivul structurii nou-create prin transfer de competențe este „de a asigura cadrul general al cooperării dintre Alianță și parteneri,” însă Programul „își păstrează identitatea, elementele proprii și procedurile de bază,” fiind edificat, reiterăm, pe relația bilaterală dintre N.A.T.O. și fiecare stat participant. Cooperarea în cadrul Parteneriatului și a Consiliului reorganizat este asigurată prin aplicarea a două principii:

a) oportunități egale aliaților și partenerilor deopotrivă;

b) instituirea mecanismelor de autodiferențiere: partenerii dispun de posibilitatea de a decide în mod individual nivelul și domeniile de cooperare cu Alianța. [17, p. 20]

Totuși Consiliul oferă un cadru mai larg de consultări dintre Alianță și parteneri în probleme ce țin de securitate și politică, propunând extinderea cooperării sub egida Parteneriatului, inclusiv pe contul componentei nemilitare prin sporirea gradului de participare a statelor Central- și Est-Europene la procesele de planificare și adoptare a deciziilor în realizarea Programului. Extinderea consultărilor în cadrul Consiliului vizează un spectru larg de domenii, precum managementul crizelor, colaborarea regională, controlul civil asupra armamentelor, conjugarea eforturilor în vederea preîntâmpinării/administrării situațiilor excepționale, cooperarea științifică.

Altă inițiativă, lansată, de asemenea, în 1994, este Dialogul mediteranean, îndreptat spre consolidarea prezenței N.A.T.O. în vecinătatea imediată, inclusiv prin mecanisme

nemilitare. Supoziția de la care se pornește presupune că securitatea în Europa se află în conexiune cu stabilitatea în regiunea mediteraneană, înglobând în timp statele aliate și șapte țări participante din Africa de Nord și Orientul Mijlociu. Inițiativa admite, de asemenea, autodiferențierea, în sensul libertății de a alege intensitatea și sferile de cooperare, formalizată prin întruniri bilaterale și multilaterale, adică N.A.T.O.+1 sau N.A.T.O.+7, Dialogul incluzând mai multe forme de activitate precum: consultații politice în problemele terorismului, controlul asupra armamentelor, cooperarea civilă - militară în planificarea situațiilor de urgență civilă, protecția mediului, cooperarea tehnico-științifică, acțiuni comune cu caracter umanitar, colaborarea politică și informațională. În ordinea de idei reliefată punctăm lapidar, ilustrând prin deciziile summit-ului Alianței de la Praga din 2002 elucidate de M. Reichard, că lupta cu terorismul este variată și amplă, ea presupune realizarea unui set de acțiuni civile în contextul situațiilor excepționale, îndreptate spre îmbunătățirea pregătirii populației în cazul eventualelor atacuri teroriste. [18, p. 116-117] Contracurarea terorismului internațional, în acest sens, solicită nu numai acțiuni militare, dar și nemilitare: consecințele atacurilor teroriste conțin similitudini cu lichidarea urmărilor situațiilor excepționale provocate de calamitățile naturale, dimensiunii nemilitare, specificăm, atribuindu-i-se o pondere importantă.

Prin urmare, Dialogul a consolidat perspectiva programatică în activitatea Alianței pe contul sferelor nemilitare, urmărind să extindă încrederea și cooperarea în regiune, mai ales pe filiera planificării urgențelor civile, programelor de cercetare științifică și de mediu, acțiunilor umanitare și managementului crizelor. Aceste aserțiuni având ca suport prevederile Conceptului Strategic de la Washington din 1999, și-au găsit consolidare în cadrul Inițiativei de cooperare de la Istanbul, lansată în 2004. Urmărind să contribuie la consolidarea securității și stabilității regionale, Inițiativa și-a propus să mărească numărul statelor participante la acest proces pe contul celor șase țări-membre ale Consiliului de Cooperare în Golful Persic, în

calitate de instrumente figurând cooperarea de factură bilaterală, inclusiv pe dimensiunile tehnico-științifică și umanitară. Ținem să specificăm însă, că Inițiativa și Dialogul se dovedesc a fi procese paralele și nu se dublează, dar în ambele cazuri se presupune implicarea și participarea mutuală prin intermediul consultărilor.

Fără îndoială, foarte multe voci afirmă că aceste inițiative sunt îndreptate spre consolidarea pozițiilor Alianței în regiunile vizate, supoziții care nu pot și nu trebuie nici neglijate, nici negate. În același timp, realizarea lor contribuie la diversificarea cooperării bi-și multilaterale, extinderea numărului și statutului participanților prin descentralizare, asigurând atât unele transformări ale caracterului, cât și ale percepției Alianței.

Am subliniat mai sus că la summit-ul de la Washington din 1999 a fost actualizat Conceptul Strategic al Alianței, care a remarcat apariția „unui spectru larg de amenințări militare și nemilitare”, ultimele incluzând „dificultăți economice, sociale și politice.” [19] Contextul reliefat de idei denotă prezența unor amenințări și riscuri nemilitare, iar eforturile cu caracter militar îndreptate spre asigurarea securității în spațiul euroatlantic, dar și în Europa întreagă, potrivit lui A. Bodescu, vor fi complementate de un șir de măsuri nemilitare. Această concluzie este confirmată și consolidată de abordarea extinsă a securității, situație care presupune creșterea importanței factorilor politic, economic, social și ecologic, ei complementându-l pe cel militar, dat fiind că obiectul declarat vizează „asigurarea apărării colective și menținerea stabilității și păcii în regiunea euroatlantică extinsă.”

În accepția lui T. Buchanan, Conceptul Strategic din 1999 prezintă în sine mai degrabă o declarație, [20, p. 23-24] dar având caracter juridic de durată, Alianța, conform lui A. Pierre, urmărind să se transforme dintr-o structură de apărare într-un arbitru internațional, „o minianalogie a Organizației Națiunilor Unite”, [21, p. 23] ordine care solicită extinderea componentelor nemilitare. Totuși Conceptul solicită menținerea solidarității transatlantice și sincronizarea politicilor militare, teză care îl face pe O. Petrovici-Belkin

să traseze o analogie cu „doctrina Brejnev” admitea imixtiuni în afacerile interne ale statelor-membre ale Organizației Tratatului de la Varșovia și altor sateliți ai Uniunii Sovietice, pe când, în cazul dat, se reclamă comunitatea politicilor de apărare ale statelor aliate, ordine firească pentru o organizație internațională guvernamentală, și are mai puține interferențe, în special, în sfera de apărare pe dimensiunea militară cu țările partenere.

De fapt, Conceptul nu trasează o linie strictă de demarcație între amenințările și riscurile de sorginte militară și de factură nemilitară la adresa securității, care este abordată în sens larg, global și se referă la terorismul internațional, conflictele interetnice, instabilitatea politică, încălcarea drepturilor omului, problemele economice sau proliferarea armamentului de distrugere în masă și mijloacelor de transportare a lor. În acest sens, unele pericole anunțate sunt de caracter nemilitar și, implicit, solicită expres lărgirea activităților în procesele de asigurare a securității și stabilității. Obiectivele nemilitare declarate sunt protejarea valorilor democratice și drepturilor omului, supremația dreptului, participarea la asigurarea și menținerea păcii și securității în regiunea euroatlantică, întreprinderea intervențiilor umanitare în domeniul menținerii păcii, preîntâmpinării conflictelor și managementului crizelor, extinderea parteneriatului, cooperării și dialogului atât în cadrul Alianței, cât și cu țările partenere în vederea aprofundării capacităților de acțiune în comun și sporirii încrederii, amplificarea cooperării cu unele instituții de caracter nemilitar, în special cu O.N.U., E.U. și O.S.C.E. în scopul „edificării unor relații de parteneriat, care să se completeze reciproc.” [22, p. 182]

Prin urmare, Conceptul Strategic din 1999 a lărgit diapazonul activităților nemilitare ale N.A.T.O. în contextul implementării prevederilor Parteneriatului pentru Pace și Dialogului mediteranean, această perioadă, în accepția noastră, fiind destul de favorabilă pentru dezvoltarea politicilor nemilitare, deoarece vor urma evenimentele din 11 septembrie 2001, succedate de intervențiile în Afganistan și Irak, care, în mod inevitabil, n-au putut să nu provoace mai multe re-

conceptualizări ale priorităților și acțiunilor. Dificultățile și, totodată, situația paradoxală rezidă în faptul, consideră A. Semenciuk, că mecanismele politice și militare ale N.A.T.O. nu corespund în totalitate oportunităților și obiectivelor timpului, fiind obstacole în calea extinderii activităților nemilitare, deoarece în formatul existent nu se dovedește a fi în măsură concomitent să lupte împotriva terorismului și să exercite misiuni umanitare. [23, p. 128] De fapt, în cadrul Alianței, de asemenea, nu există unanimitate cu privire la prioritatea politicilor, militare sau nemilitare, O. Petrovici-Belkin a identificat trei curente de opinii [24, p. 17-18]: *atlantiștii* – se pronunță pentru intensificarea moderată a activităților nemilitare, cu predilecție în sfera nemilitară, dar și în domeniul securității informaționale, menținând, totodată, rolul predominant al componentei militare; *statele Vest-Europene* – militează pentru extinderea accelerată a activităților nemilitare, incluzând sferile social-economică, tehnico-științifică, ecologică și umanitară, activități care în viitor ar putea deveni prioritate și predominante; *statele Central- și Est-Europene* optează pentru menținerea și consolidarea componentei militare, pe când aspectelor nemilitare le revine un rol complementar și deci oportunitatea transformării Alianței într-o organizație universală nu se află la ordinea zilei. Concluzia lui O. Petrovici-Belkin este că diferența de poziții nu se dovedește a fi un impediment esențial în procesul de consolidare a politicilor nemilitare ale N.A.T.O., aserțiune care și-a găsit exprimare în Conceptul Strategic de la Lisabona din 2012. Cât despre poziția statelor care au aderat în 1999, 2004 și 2009, ea poate fi înțeleasă, în accepția noastră, dat fiind că le-au inclus în Alianță pentru a-și asigura și garanta securitatea națională.

Adaptarea Alianței la mediul nou de securitate internațională în contextul policentrismului configurației ordinii mondiale [25, p. 152] s-a realizat prin Conceptul Strategic din 2010, care solicită extinderea numărului statelor partenere în condițiile că nu este obligatoriu să se integreze în N.A.T.O. și deci au posibilitate să participe activ la realizarea proiectelor Organizației de factură economică, socială, energetică, tehnico-științifică

și umanitară. [26] În sensul reliefat de idei punctăm că obiectivele strategice ale Tratatului Nord-Atlantic rămân a fi apărarea colectivă, managementul crizelor și securitatea prin cooperare, [27] însă o pondere sporită revine consultărilor în cadrul Alianței, contrarării amenințărilor asimetrice, alături de terorism figurând atacurile cibernetice și insecuritatea energetică, precum și parteneriatelor, prin promovarea dialogului politic și consultărilor atât cu țările partenere, dezvoltând politica „ușilor deschise”, cât și cu structurile internaționale interesate, O.N.U., O.S.C.E. și U.E. Luând act de omologarea în textul Conceptului a riscurilor și amenințărilor noi la adresa securității și stabilității, N. Lewkowicz acreditează supoziția că prin acest document „formarea bazei conceptual-juridice a activității nemilitare a N.A.T.O., în linii mari, s-a definitivat,” [28, p. 368] reflectând realitățile internaționale postbipolare și, implicit, trasând în fața Alianței obiective noi de politică externă.

Aceste supoziții nu sunt lipsite de relevanță, deoarece, potrivit Conceptului, „N.A.T.O. rămâne un for transatlantic unic de consultări în problemele ce se referă la integritatea teritorială, independența politică și securitatea statelor-membre”, for care este deschis pentru „reformare, modernizare și transformare”, iar pentru a fi în măsură să valorifice misiunile pe care le-a propus, Alianța, subliniază A. Nicolescu, trebuie să fie „credibilă și eficientă,” [29] promovând „formate flexibile,” în special cu țările partenere și respectând particularitățile lor.

Așadar, Alianța Tratatului Atlanticului de Nord a fost concepută ca o structură internațională guvernamentală politico-militară, însă, treptat, a instituționalizat și realizează activități nemilitare, securitatea și stabilitatea în regiunea euroatlantică fiind asigurate nu numai prin politici militare, dar și programe nemilitare. Cooperarea nemilitară a avut inițial un rol secundar, comparativ cu relațiile de sorginte militară, aceasta depinzând de fluctuațiile din cadrul mediului internațional de securitate, dar treptat s-a consolidat, în special după încheierea războiului rece, contribuind la extinderea intereselor Alianței și angajarea parteneriatelor cu mai multe țări

din vecinătatea imediată prin lansarea unor inițiative – Parteneriatul pentru Pace sau Dialogul mediteranean. Cooperarea în domeniile nemilitare este chemată să asigure dialogul politic în special cu țările partenere, procese care sunt ilustrate prin Conceptele Strategice ale N.A.T.O. din anii 1991, 1999 și din 2010, în textele cărora sferile nemilitare au primit consistență și relevanță, fapt care i-a făcut pe mai mulți cercetători și analiști să numească Alianța drept o structură cu caracter universal, identică O.N.U. În realitate, N.A.T.O. rămâne o organizație interregională care s-a extins peste hotarele spațiului transatlantic, însă acțiunile sale s-au diversificat, dar fiind departe de caracterul universal structural-funcțional de acțiuni. Cert este că N.A.T.O. s-a adaptat gradual la mediul nou de securitate, chiar dacă politicile pe care le promovează și însăși Alianța continuă să fie concepută în diferită măsură în termenii războiului rece, iar activităților nemilitare le revine o pondere semnificativă în schimbarea

percepției acestei instituții internaționale. Transformările sunt determinate de provocările postbipolare la adresa securității și stabilității, N.A.T.O. înțelegând că dimensiunea militară trebuie să fie complementată cu alte sfere de activitate, de factură nemilitară – socioeconomică, umanitară, tehnico-științifică sau ecologică. Alianța se transformă structural-funcțional, iar parteneriatele se dovedesc a fi în măsură să contribuie la diversificarea activităților sale, realitățile postrăzboi rece, precum autodizolvarea Organizației Tratatului de la Varșovia și evenimentele din 11 septembrie 2001 contribuind decisiv la aceste procese prin extinderea sferelor de acțiune. În același timp, nu este mai puțin adevărat că N.A.T.O. și-a asumat prerogative semnificative în procesele de adoptare a deciziilor de politică externă și politică militară, ignorând, uneori deschis, unele organizații internaționale guvernamentale abilitate cu funcții, dar ineficiente în acțiuni.

BIBLIOGRAFIE

1. Juc Victor, *Edificarea relațiilor internaționale postrăzboi rece: aspecte teoretico-metodologice și replieri geostrategice*. Chișinău: Sirius SRL, 2011, 247 p.
2. Goldstein Joshua, Pevehouse Jon, *Relații internaționale*. Iași: Polirom, 2008, 779 p.
3. Mersheimer John, *Falsa promisiune a instituțiilor internaționale*. În: Morgenthau Hans. *Politica între națiuni. Lupta pentru putere și lupta pentru pace*. Iași: Polirom, 2007, p. 581-601.
4. Цыганков П., *Международные отношения*. Москва: Новая школа, 1996, 317 с.
5. Senarclès de Pierre, *La politique internationale*. Paris: Armand Colin, 1992, 187 p.
6. NATO – informații generale. În: <http://www.nato.md/uploads/.../tratatul_nord_atlantic.ro.pdf> (vizitat 31.10.2012).
7. Tratatul din 1949 al Atlanticului de Nord. În: <<http://www.legestart.ro>> (vizitat 02.11.2012).
8. Raportul Comitetului celor Trei privind cooperarea nemilitară în cadrul N.A.T.O. În: <<http://www.nato.int/docu/review/2006/issue1/romanian/history.html>> (vizitat 02.11.2012).
9. The evolution of NATO political construction 1949-1962. În: <<http://www.nato.int/archives/docu/d630502e.htm>> (vizitat 01.11.2012).
10. Declaration on a transformed North Atlantic Alliance issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in London 06 July 1990. În: <<http://www.nato.int/docu/acictxt/b900706a.html>> (vizitat 1.11.2012).
11. Mersheimer John. *Op. cit.*
12. The Alliance's Strategic Concept agreed by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Rome 07-08 November 1991. În: <http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23847.htm> (vizitat 01.11.2012).
13. Петрович-Белкин О., *Основные направления невоенной деятельности НАТО в 1991-2011 г.* Автореферат диссертации на соискание учёной степени кандидата исторических наук. Москва, 2011, 27 с.

14. Bumbacea Liviu, *Transformarea și extinderea N.A.T.O.* În: Gândirea militară românească, 2009, nr. 2, martie-aprilie, p. 62-72.
15. Florea Adrian, *Relația regionalism – globalizare: aspecte economice și de securitate.* În: Analele Universității din Oradea. Facultatea de Științe Economice, 2006, tom. XV, vol. I, p. 194-199.
16. Manualul N.A.T.O. Bruxelles: Biroul de informație și de presă, 2001, 563 p.
17. *Ibidem.*
18. Reichard Martin, *The EU – NATO relationship: a legal and political perspective.* Ashgate Publishing, Ltd., 2006, 412 p.
19. The Alliance's Strategic Concept agreed by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington D.C. 23 aprilie 1999. În: <http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_text_27433.htm> (vizitat 01.11.2012).
20. Buchanan T., *NATO and Europe's Troubled Peace, 1945-2000.* Washington: Blackwell Publishing. 2003, 123 p.
21. Pierre A., *NATO at Fifty: New Challenges, Future Uncertainties.* New-York: Institute of Peace, 1999, 157 p.
22. Kydd A., *NATO: Trust and Mistrust in International Relations.* Princeton: Princeton University Press, 2009, 332 p.
23. Семенчук А., *НАТО, Ирак и Афганистан: есть ли выход?* Санкт-Петербург: Рассвет, 2010, 159 с.
24. Петрович-Белкин Олег. *Op. cit.*
25. Juc Victor. *Op. cit.*
26. Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organisation adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Lisbon 19-20 November 2010. În: <http://www.nato.int/strategic_concept/index.html> (vizitat 12.11.2012).
27. Noul Concept Strategic al N.A.T.O. În: <<http://www.mae.ro/node/1410?>> (vizitat 12.11.2012).
28. Lewkowicz N., *The Question of NATO and the International Order.* London: Palgrave Macmillan, 2010, 426 p.
29. Nicolescu Agnes, *Noul Concept Strategic al N.A.T.O. – un test pentru relațiile transatlantice.* Colecția de studii I.E.R. nr. 26. În: <http://www.ier.ro/documente/working_papers/WO_26_website.pdf> (vizitat 14.11.2012).

Prezentat: 15 noiembrie 2012.

E-mail: juc.victor@gmail.com